

LIETUVIŲ KULTŪRINIS TAPATUMAS

Adomas Matuliaskas. Šilkografijos darbų ciklas „Kaukysos kaukai“
„Audronaša“, šilkografija, (S/1), formatas 14,5 × 22,5 cm, 2016 m.

Archajinio lietuvių mąstymo atkūrimas: mitopoetinė pasaulėvoka

ŽILVINAS SVIGARIS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
svigaris@zt.lt

Straipsnis atskleidžia, kad archajinės mitopoetinės lietuvių tradicijos atkūrimas negali būti traktuojamas kaip „negyvos“ kategorijų sistemos rekonstravimas, ją galime atkurti tiek, kiek ji gali būti išgyventa, iškalbėta, išdainuota. Kitaip tariant, tekstualiai įsteigtą sistemą galima rekonstruoti ir išsaugoti tekste, bet gyvo organizmo gyvenimo būdą galima „atkurti“ ir „išsaugoti“ tik kitame gyvame organizme, kuris gali būti matomas kaip tam tikras „rezonatorius“, tam tikras susikalbėjimas, susivokimas, gebantis patikrinti vienus ar kitus protėvių patirties klodus. Nesvarbu, kad senoji kosmologija, žemdirbystė arba maisto gaminimo papročiai pagal savo pirmą pavidalą šiandien tiesiogiai nepritaikomi. Per apmąstymus reinteguoti į šią šiuolaikinę pasaulį, jie gali atsiverti netikėtomis, naujai atgimusiomis, bet protėvių mąstymo savitumą išsaugojusiomis, formomis, kurios niekaip kitaip negalėtų atsirasti.

Esminiai žodžiai: archajinis lietuvių protėvių mąstymas, pirmą pavidalą, mitopoetinė pasaulėvoka, tautosaka, sutartinės.

*Tautos daina yra tyriausias sielos perlas,
ir jei tauta žūva, dažnai ji dar gyvena savo dainose¹.*

Straipsnyje bandysiu atsakyti į klausimus: ar galime įžvelgti lietuvių protėvių gyvenamojo pasaulio gelmes, kaip atkurti archajinį lietuvių mąstymą, ką reikštų ši atkūrimo pastanga dabarties pasaulyje? Kalbėdami apie archajinį lietuvių pasaulėvaizdį, turime pabrėžti, kad jis formavosi ir keitėsi ne vieną tūkstantmetį. Apimdamas turtingą aisčių ir baltų genčių kultūrinį paveldą, skirtingais, ne visuomet akivaizdžiai regimais pavidalais jis išliko iki mūsų dienų.

Jo atgarsius šiandien dar girdime aidint archajinėse liaudies muzikos dainose, o mąšlius profilius dar regime išdrožintuose nykstančiuose mediniuose stogastulpiuose ir smūtkeliuose.

Aptariant archajinio lietuvių pasaulio gyvastingumą, atkreiptinas dėmesys į tai, kad jis esmingai skiriasi ne tik nuo modernaus ir ne tik nuo viduramžių krikščioniš-

(cituota iš: Girdzijauskas, J. *Lietuvių literatūros vagoje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 383–387.)

1 Liudvikas Rėza. Karaliaučius, 1825 m. liepos 1 d.

kojo, bet ir nuo klasikinio mitinio pasaulio. Donatas Sauka pastebi, kad archajinis tikėjimas, gyvavęs prieš krikščionybės įvedimą, sudaro daug reikšmingesnę kaimiečių religijos dalį, nei paprastai galvojama. Kaime paplitusios legendos, tikėjimo simboliai, apeigos, pasak jo, kupini senojo turinio, iš kurio įmanoma atkurti pradinę – beveik išbaigtą ir nuoseklią – pasaulio viziją². Sauka teigia, kad archajinė lietuvių tautosaka nedaug skolinga ir mitologijai, nes pagrindinės lietuvių tautosakos rūšys yra dainos, lyrinė poezija, pasakos ir smulkioji tautosaka. Mitologinė kūryba, pasak jo, yra negausi, ir jai lieka tik mažoji proza – sakmės³. Kitaip tariant, daugelyje archajinių lietuvių tautosakos pavyzdžių mitiniai motyvai išreikšti tik nereikšmingai arba netiesiogiai. Pranė Dundulienė, tyrinėjusi lietuvių tautosakoje minimas deives, pastebi, kad liaudies dainose atskleidžiamos poetiškų vardų variacijos⁴, bet ne tiesioginio kreipinio forma, kaip įprasta klasikinėse mitinėse tradicijose, o kaip lyrinis „padalinimas“. Pavyzdžiui:

*Vai sodai sodai, Leliujom...*⁵

Šiame ir gausybėje panašių liaudies kūrybos pavyzdžių regime, kad paties sodo prašoma pagausinti derlių, o lyrinis „Leliujom“ (kreipinys į deivę Lelą) yra transformotas mitinis likutis, kuriame girdime ir

mantrinio⁶ giedojimo tradicijoms būdingą dermę su sakraliuoju matmeniu, įsiliejimą per garsą į pasaulio visumą. Archajinėse lietuvių dainose regime pusiausvyrą tarp gamtoje ištirpusio lietuvių gyvenamojo pasaulio ir sakralios visumos. Mitiniai elementai, nors ir turi savo reikšminę sritį, nėra viską nulemiantys.

Šiuos bruožus aptinkame ne tik liaudies dainose, bet ir mažojoje architektūroje. Pavyzdžiui, iki šių dienų išlikusiuose stogastulpiuose visada regime išdrožinėtus medžių, gėlių ir paukščių motyvus, o ne mitinės sistemos ženklus. To negalėtume pasakyti apie klasikinę Graikiją, kur iki tobulumo išdailinti mitiniai simboliai, kad ir dievų skulptūros, nuolat grąžina suvokimą prie pačios mitinės sistemos, o ne prie tiesioginio pasaulio patyrimo. Mitas archajinėje lietuvių liaudies kūryboje pasitelkiamas ir kaip sinkretiško suvokimo elementas, ir kaip gausus kraitis, kuris, kaskart kūrybiškai pritaikomas, praturtina mąstymą prasmėmis, pabrėžia kasdienio santykio su pasauliu darną. Toks suvokimas primena akordą, kuriame garsai sukuria turtingo ir sodraus tono įspūdį. Taigi archajinėje lietuvių kūryboje matome sutelktą integralų mąstymą, kuriame prasminiais ryšiais supinami ir mitopoetiniai simboliai, ir tiesiogiai patiriami pasaulio fenomenai, ir kasdieniai rūpesčiai, ir džiaugsmi. Dėl to archajinį lietuvių mąstymą teisingiau būtų vadinti ne mitiniu, o mitopoetiniu.

Galėtume sakyti, kad senovės lietuvis su pasauliu bendravo ne tik kūrybiškai, bet tiesiogiai ir drąsiai, o mitas jam buvo tarsi

2 Sauka, D. *Lietuvių tautosaka*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 15.

3 Ten pat.

4 Dundulienė, P. *Pagonybė Lietuvoje. Moteriškosios dievybės*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 77–110.

5 Dundulienė, P. *Pagonybė Lietuvoje. Moteriškosios dievybės*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 85.

6 Skr. मन्त्र – mantra, pažodžiui: „mąstymo, kalbos instrumentas“, „proto įrankis“, paprastai vartojama turint omenyje šventą ištaros galią.

papildantis harmonijos ir rišlumo matmuo. Tai paliudija ir viduramžių bei renesanso sankirtoje sukurto vieno pirmųjų LDK poeto Mikalojaus Husoviano (1475–1553) poemos „Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę“⁷ ištrauka, kurioje apie archajinius lietuvių papročius rašoma:

*Mūsų tėvynė [...], turi tokių papročių:
Ietim iš tolo nukauti šį žvėrį neleidžia-
ma niekam,
Uždrausta jį ir slapta, kilpas pastačius,
pagauti.
Ir tik garbingai su juo jėga kovodavo
vyrai; [...]
Sakoma, kad keliauja stumbrai iš girių,
Kol nenugali jų kas nors savąja ranka.⁸*

Tad stipriu buvo laikomas tik tas, kuris su miško žvėrimis kovojo pats, plikomis rankomis. Kova naudojant ginklą buvo laikoma tam tikru silpnumu, nesąžiningumu, tarsi gamtos apgaudinėjimu. Ginklo, kaip ir bet kokio kito padirbto įrankio, naudojimas gali būti suprantamas ir kaip tam tikras dvasinis silpnumas, ir bailumas ar net nesąžiningumo požymis. Galima manyti, kad panašiai buvo žvelgiama ir į bendrabūvį su aplinka – buvo siekiama tiesioginio bendravimo su gamta ir kosmosu, nesitapatinant su mitine ar kitokia sistema. Pateikti argumentai rodo, kad archajinis lietuvių santykis su tikrove buvo orus. Jame nebuvo nei susimenkinimo,

nei pataikavimo, nei derėjimosi. Tai buvo atviras susitikimas, susirėmimas, pokalbis, santarvė. Manytume, kad pati lietuvių gyvenimo būdo esmė pažymėta žmogaus atvirumu, kuris suvokiamas kaip gyvenimas dermėje ne tik su gamta ir su dieviškais archetipais, bet ir su išėjusiais į anapusinį pasaulį protėviais. Šis atvirumas galėtų būti suprantamas kaip žmogaus galutinio tikslo išsipildymas – grįžimas į visumą ir pilnatvę.

Taigi mitopoetinė lietuvių savivoka esmingai skiriasi nuo to, ką galėtume pavadinti susitapatinimu su dirbtine sistema. Antikos graikams buvo reikalinga mitinių dievų sistema, viduramžių krikščionybė – bažnytinė sistema, o moderniam ir postmoderniam pasauliui – mokslo teorijos bei metodai. Archajinė mitopoetinė lietuvių pasaulėžiūra⁹ skiriasi nuo jų visų. Joje matome akivaizdžius nepriklausymo jokiai konkrečiai sistemai pagrindus. Šis skirtumas kyla iš jos savarankiškumo, išryškėjančio tiesioginiame santykiyje su tikrove. Tam tikra prasme galime kalbėti apie nepriklausomą, išsilaisvinusią sąmonę, kuri fenomenus patiria tiesiogiai.

Verta paminėti Algio Uždavinio įžvalgas, kurių jis prieina, tyrinėdamas teurgijos bei filosofinio mąstymo sąlyčius vėlyvojoje antikoje. Pasiremdami jo pastebėjimu, kad „tiksliausias būdas kalbėti apie suvokimo lygmenis yra būsenų ir būvių kalba“¹⁰, galime samprotauti, kad jog mitopoetinio

7 *Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis* („Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę“). Kūrinyje sukurtas lotynų kalba, – aut. past.

8 Hussovianus, N. *Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 10.

9 Nors ir esama išimčių, straipsnyje laikomasi nuostatos, kad jos daugiau atskleidžia išorinių istorinių procesų įtaką, nei esminius lietuvių archajinės mitopoetinės tradicijos bruožus, – aut. past.

10 Uždavinys, A. *Sufizmas islamo civilizacijoje*. Kaunas: Atvirosios visuomenės studijų asociacija, 2007, p. 257–258.

mąstymo atkūrimas ir perdavimas ateinančioms kartoms galimas veikiau ne kaip istoriografinis aprašymas, o veikiau kaip gyvenimo būdas, kaip tiesiogiai išgyvenami kasdieniai būviai, kaip gyvenamojo pasaulio akiračių poietinis turtingumas. Kitaip tariant, indas, kuriame kaupiasi mitopoetinis suvokimas, negali būti kažkokia „negyva“ kategorijų sistema, – čia reikalingas suvokimas, kuris galimas tik gyvame žmoguje.

Mitopoetinio matmens atkūrimo pastangą apsunkina tai, kad archajinį lietuvių pasaulį užklojo visa eilė istorinių kultūros sluoksnių. Bet svarbu pabrėžti, kad, sakydami „užklojo“, omenyje turime ne mitopoetinę saulutę, ne pavasarį ir ne upelį, o patį suvokimą, kuris yra tarsi „užklotas“, sakytume, transformuotas. Todėl klausdami, kaip atkurti archajinį lietuvių mąstymą, klausimą keliamo pačiam suvokiančiajam. Pasakysime, kad suvokiantysis mitopoetinį pasaulį gali priimti ne jį konceptualizuodamas, o tiesiogiai patirdamas. Tai tarsi į tam tikrą aplinką įsiliejęs mąstymas, kurį keičia aplinka ir kuris tuo pačiu keičia aplinką. Geriausiai tą įvardinti galėtume pasitelkę derinimosi sampratą. Ne teigimo, ne priklausymo ar paklusimo, o būtent darnos, nes ši nuostata išryškėja ir mitopoetinėje lietuvių tautosakoje. Beje, pati darnos samprata yra tarsi bespalvė ir nedaug tepaaiškina, tad reikalingos prielaidos, kurios padėtų giliau išvelgti ir išryškinti charakteringus buvimo mitopoetiniame pasaulyje būvius. Akivaizdu, kad kiškelių, upelio ir sakalėlio simbolika atveria mitopoetinį rišlumą ir „įtraukia“ žmogų į integralų prasmių pasaulį.

Archajinės lietuvių kultūros integralumo pavyzdžiu galėtų būti senosios tra-

dicinės juostos, kurios be savo praktinės paskirties turi simbolines ir apeigines prasmes. Jose yra išsaugoti seniausi ženklai ir simboliai. Algis Mickūnas pastebi, kad per vestuves jaunasis ir jaunoji sudėdavo rankas, jos būdavo apjuosiamos juostomis – abu sujungiami į „patį ir pačią“, į viešą priklausymą vienas kitam. Vytautas Tumėnas rašo, kad savo austomis juostomis jaunoji apdovanodavo ne tik savo naują giminę, bet ir svarbiausius namų, į kuriuos ji nuteka, objektus – stalą, krosnį, šulinį. Šiuo simboliniu veiksmu išreiškiama jungtis su protėviais, dievais, namų dvasiomis¹¹. Gali pasirodyti, kad mitopoetinė simbolika yra mįslinga, bet, vertindami ne priežastinės logikos, o platesne prasme, regime tam tikrą organišką, gyvą ir kūrybišką galimybę atverti pasaulio rišlumą, kitaip tariant, manipuliavimą simboliais.

Jaunajai atvykus į jaunojo namus, kiekvienas daiktas tampa jos naujo pasaulio dalimi ir, nenorėdama gyventi svetimame pasaulyje, dovanodama juostas ji užmezga pozityvų santykį. Kitaip tariant, matome, kad jos pasaulyje nėra atsitiktinių dalykų, viskas yra tarpusavyje susiję. Tai, kas postmoderniam žmogui gali pasirodyti tik bereikšmis objektas, mitopoetiniame mąstymui yra visumos dalis. Savo dovanojamomis juostomis ji tarsi apjuosia, sakytume, sukuria simbolinį rišlumą. Kasdienio gyvenimo detales su šventa visuma „rišanti“ juostos simbolika pabrėžia mitopoetinio mąstymo integralumą. Būtent mąstymo integralumas atveria ir šventumo

¹¹ Tumėnas, V. Lietuvių tradicinių rinktinių juostų ornamentas: tipologija ir semantika. *Lietuvos etnologija*, 2009, t. 9, Vilnius: „Diemedžio“ leidykla, p. 124–127.

sampratą. Šventumas žymi giluminį gyvenamojo pasaulio prasmių rišlumą, kuris išgyvenamas kaip kiekvieno dalyko buvimas visumoje. Visumos rišlume nebelieka nieko nereikšmingo.

Archajinės lietuvių tradicijos požiūriu, viskas gyvenamajame pasaulyje yra šventa, tad ir santykis su juo yra pagarbus. Tokio santykio išraiškos išliko iki šių dienų – tai šventumą rodantys vietovardžių, vandenvardžių, kalnelių, lomų, medžių vardai. Ryšio su pasauliu šventumas ypač išryškintamas lietuviškų švenčių metu. Istorikas Vyktas Vaitkevičius pastebi, kad senųjų šventviečių būta nepaprastai daug¹² – vien tik Žemaitijoje senųjų ikirikščioniškų šventviečių, kurias žmonės dar žinojo XX a. pabaigoje¹³, jis atranda per tūkstantį. Verta pažymėti, kad silpstantys lietuvių apeiginio folkloro ir tautosakos ritualai buvo išsaugoti būtent dėl mitinių ritualinių švenčių šventimo. Sovietmečiu galima buvo skirti oficialią ir opozicinę pagrindinę tradiciją, susijusią ne tiek su scenine, kiek su neformaliąja veikla – nelegaliu kalendorinių švenčių šventimu, senovinėmis jungtvių, krikštynų apeigomis, kraštotyros ekspedicijomis ir žygiais. Šventės lietuviams turėjo nepaprastai didelę reikšmę. Būtent per šventes prisimenamas visas lietuvių tautosakos arsenalas, būtent čia tradicija prabyla visais balsais ir pasirodo jos atsparumas amžių trinčiai.

Apie lietuvių tautosaką galime kalbėti kaip apie savito santykio su tikrove įbalsi-

nimą. Svarbu atkreipti dėmesį ir į vertingas Algio Mickūno išvadas, kurių jis prieina, tyrinėdamas mitines ištaras. Jis parodo, kad garsas netiesiogiai atveria transcendentinę pasyvią sritį, kuri, darydama suvokėjui giluminį poveikį, ne tik tiesiogiai nepasirodo mitiniuose pasakojimuose, bet nepasiduo- da ir jokioms dekonstrukcijos pastangoms. Ši pasyvioji sritis, pasak A. Mickūno, apibrėžia suvokimo būdą, atveria pačią pasaulio prieigą ir tai, kaip gyvenama. Kalbant apie lietuvių tautosaką, svarbu išryškinti šį pasyvųjį matmenį, kuris per archetipus, kaip tam tikra tradicijos šerdis, kaip etnoso būdas, glūdi pačioje jos gelmėje ir skamba jos dainose.

Būtent girdimoje erdvėje išreikštas etnoso būdas sukuria galimybę pažvelgti į kalbą kaip į savitą ritmo formą, kuri ištarose ir dainose tarsi deri su pasaulio garsais, lyg atveria žmogaus ir jį supančio pasaulio ritmų harmoniją. Tad neatsitiktinis ir neperteklinis pačios lietuvių kalbos muzikalumas. Galime svarstyti, kad ribas ištirpinantis dainingumas jungė žmogų su gamtos pasaulio virpesiais. Daiva Vyčini- nė pastebi, kad dainuojamojoje tautosakoje girdime paukščių čiulbėjimo derinius¹⁴, todėl sutartinės, pasak jos, yra giedamos arba tūtuojamos. Sakydavo: kaip gražiai tūtuoja arba tūtuoja kaip gulsės. Garsas archajiniame lietuvių pasaulyje turi ypatingą fenomenalią reikšmę, apie jį galima kalbėti kaip apie tam tikrą apčiuopiamą substanciją. Tą parodo dainuojamosios tautosakos terminija. Vyčinienė rašo, kad giesmininkė, giedanti pagrindinį tekstą

12 Vaitkevičius, V. *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla, 1998, p. 741.

13 Vaitkevičius, V. Senųjų šventviečių tradicija prieš 100 metų. Romuva. Baltų kultūros leidinys, 2006, Nr. 4, p. 6.

14 Vyčinienė, D. Lietuvių sutartinių ir dainų polifoninių dainų lygiagretės. *Lietuvos muzikologija*, 2012, t. 13, p. 188.

arba pradedanti sutartinę, vadinta rinkėja (arba rinkinyčia). Ji rinko, kitaip tariant, kūrė giesmių žodžius. Vyčinienės atlikti tyrimai leidžia kelti prielaidą, kad giedotojos kadaise buvusios itin svarbios apeigų dalyvės, greičiausiai net apeigų vadovės. Galima net manyti, kad kitados sutartinių giedotojos buvo laikomos žynėmis.

Verta pastebėti, kad dažniausiai lietuvių tautosaka atskleidžia ypatingą žinią, kuri nesusijusi nei su apgaulės magija, nei su pikta mistika. Lietuvių tautosaka pripildyta harmoningo skambesio, dainingo ritmo. Galima sakyti, kad ji tiesiog moteriškai, net motiniškai, jautri. Meilė kiškučiui, berželiui, saulutei rodo atvirą turtingą pasaulėjautą, šiltų jausmų įprasminimą ryši, nuoširdžią ir atvirą visa ką aprėpiančią etiką. Senovės lietuvių užkalbėjimų tradicija išsiskiria tuo, kad į pavojingas jėgas (pavyzdžiui, gyvatę, ligas ir pan.) neretai kreipiamasi maloniai, ieškant sutarimo. Gyvatė dažnai vadinama maloniniais „gražios paukštytės“ vardais. Kitaip tariant, siekiama „priešiškų jėgų taikaus sambūvio“. Pastebėsime, kad lietuvių taktika susitarti su grėsmingomis jėgomis ir rasti sambūvio formas, o ne kovoti, pastebima ir naujųjų laikų istorijoje¹⁵. Neretai vienybė, kurioje senovėje gyveno lietuviai, buvo palaikoma meilės (deivės Laimos), kuri, lyg graikų Erosas, pasitelkusi vaisingumą, grožį ir meną, kūrybiškai sujungia visumą. Tautosaka, ypač dainuojamoji, kaip archajinė lietuvių meno forma, įkūnija prasmingos

darnos, geranoriško sambūvio, turtingos visumos nuostatas, kurios iš esmės yra unikalūs kūrybiškas substratas.

A. Uždavinys pabrėžia, kad kūrimo procesas antikiniame pasaulyje žymi dvigubą perėjimą – pirmiausia iš paslėptos būsenos į mąstomą regimybę, o paskui iš mąstomos neregimybės į juslinę regimybę. A. Uždavinys aiškina, kad jei įvairius hierarchinius būties lygmenis atitinka skirtingi patirties bei suvokimo būdai, tai egzistuoja ir šiuos skirtingus suvokimo būdus atitinkantys skirtingi kalbos lygmenys¹⁶. Jis parodo, kad kiekviena žemesnė kalba antikinėje teurgijoje yra tarsi aukštesnės kalbos „aiškintoja“ (*hermeneus*) ta prasme, kad daro ją suprantamą žemesniame lygmenyje¹⁷. Analogiškai galime samprotauti, kad nors santykiai gyvenamajame pasaulyje gludina mi ir puoselėjami nuolat, dainose ir ištarse pasiekiami tam tikra žmogaus susiliejimo su pasauliu kulminacija, kuri kaip kūrybinis šaltinis apšviečia mitopoetinę visuomenę supratimu ir žinojimu, kaip gyventi, kaip auklėti vaikus, kaip elgtis sunkiomis aplinkybėmis. Sujungdama nežvelgiamą pasaulį su matomu, mitopoetinė tautosaka siekia visumos vieningumo. Dainuojant ir kalbant ši visuma tarsi harmonizuojama, derinami jos neskambantys pustonai, ieškoma akordų darnos.

Vadinasi, svarbu, kaip dainuojamas ar tariamas pats garsas, nes balsas suvokiamas

15 Trinkūnas, J. Žemiškoji arba chtoniškoji lietuvių kultūra. *Šiaurės Atėnai*, 2007 m. balandžio 14 d. Prieiga per internetą: http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20100823121033/http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=839&kas=spaudai&st_id=5073

16 Lamberton, R. *Homer the Theologian: Neoplatonist Allegorical Reading and the Growth of the Epic Tradition*. Berkeley: University of California Press, 1986, p. 167.

17 Uždavinys, A. *Philosophy and Theurgy in Late Antiquity*. With John F. Finamore (Foreword). Angelico Press/Sophia Perennis, 2014, p. 177.

kaip tai, kas išreiškia tiesioginį būties patyrimą. Pati ištara tarsi atveria kalbančiojo ir jį supančio pasaulio bendrabūvio darną. Ši darna nepaprastai svarbi amatininkui, šeimininkei, medžiotojui¹⁸. Ji derina ratus darančio račiaus veiksmus, padeda audėjai lygiai austi paklodes, miške parodo teisingą kelią. Dainuojant sukuriama ne tik nuotaika, bet atveriamas terpė, kurioje esama, mąstoma tam tikru būdu. Tai tarsi įprasminantys pasaulio ryšiai, kurie kaip natūrali organinė grandis integraliai suriša skirtingus prasminius klotus ir teikia akivaizdumą, tvirtumą, tikrumą, kurio jokiomis kitomis priemonėmis pasiekti neįmanoma. Tą pastebi ir Mickūnas, sakydamas, kad mitinių garsų pasaulyje žmonių ir įvykių veiksmi bei jausmai laikomi rezonuojančiais, prisideriniais, išraiškingsiais¹⁹.

Mickūnas pastebi, kad mito ištara veda fenomenologiją į tiesioginį *psychē* pasireiškimą – į ištartą žodį. *Psychē* mite įsikūnija kaip poetiškas įbalsinimas, kaip vaizdiniai²⁰. Tą patį tvirtina ir Heideggeris, kuris sako, kad mitiniame pasaulyje susiformavę graikiški žodžiai nėra atsitiktiniai, per juos esą byloja esminė graikų patirtis, tiesioginis būties patyrimas [*Anwesenheit*]. Nepataisoma klaida, pasak Heideggerio, įvyko verčiant graikų kalbą į lotynų, kada romėniškasis mąstymas paradžiu perėmė išverstus graikiškus žodžius be juos lydintios pirmąsios patirties, vadinasi, be to,

kas jais sakoma²¹, kitaip tariant, už pačių žodžių slypinti patirtis buvo prarasta. Yra nepaprastai svarbus būtent balsu išreiškiamas matmuo, šiandien dar skambantis archajinėse lietuvių sutartinėse. Jas įmanoma išsaugoti tik išgyvenant tą esminę patirtį, kuri slypi jų darneje.

Išvados

Nei mitinis, nei krikščioniškas, nei modernus ar postmodernus pasaulis negali išsiversti be vienokios ar kitokios sistemos. Bet visos sistemos, uždengdamos tiesioginį būties patyrimą, tam tikra prasme priverčia išsižadėti galimybės patirti pasaulį tiesiogiai, o tai išprovokuoja nepasitikėjimą savuoju suvokimu. Matome, kad šiandien šias tendencijas mokslas neįtikėtinais sustiprino. Žmogus daugiau pasitiki ne savo pojūčiais, o įvairiais techniniais matuokliais, teorijomis, kompiuteriais. Būtent tai ir silpnina tiesioginį pasaulio patyrimą. Archajinis lietuvių mąstymas yra ikisisteminis. Jis negina jokios sistemos, jokio dirbtinai sutvarkyto pasaulio modelio, neliaupsina autoritetų ir neprimeta išankstinių prielaidų. Jis, nesislėpdamas už jokių dirbtinių konstruktyvų, patiria tikrovę tiesiogiai. Būtent todėl mitopoetinėje lietuvių tautosakoje aidi pati būtis, pati akivaizdybė, kurios nereikia nei pateisinti, nei įrodinėti.

Archajinės mitopoetinės lietuvių tradicijos atkūrimas negali būti traktuojamas kaip „negyvos“ kategorijų sistemos rekonstravimas, ją galime atkurti tiek, kiek ji gali būti išgyventa, iškalbėta, išdainuota. Kitaip tariant, tekstualiai įsteigtą sistemą

18 Vyčinas, V. *Raštai*, t. 3. Vilnius: Mintis, 2009, p. 15, 395.

19 Mickūnas, A. *Sound of mythos* (pagal šį pranešimą, kuris buvo skaitytas 1993 m. Oklahomos universitete, Tarptautinės Gebserio draugijos surengtoje konferencijoje, dabar ruošiamas straipsnis).

20 Ten pat.

21 Heidegger, M. *Meno kūrinio ištaka*. Vilnius: Aidai, 2003, p. 15.

galima rekonstruoti ir išsaugoti tekste, bet gyvo organizmo gyvenimo būdą galima „atkurti“ ir „išsaugoti“ tik kitame gyvame organizme, kuris gali būti matomas kaip tam tikras „rezonatorius“, tam tikras susikalbėjimas, susivokimas, gebantis „savimi“ patikrinti vienus ar kitus protėvių patirties klodus. Nesvarbu, kad senoji kosmologija, žemdirbystė arba maisto gaminimo papročiai savo pirmąpūdžiu pavidalu šiandien tiesiogiai nepritaikomi. Apmąstymuose reintegruoti į šiandieninį pasaulį, jie gali atsiverti netikėtomis naujai atgimusiomis, bet protėvių mąstymo savitumą išsaugo-

jusiomis, formomis, kurios niekaip kitaip negalėtų atsirasti.

Mitopoetinė lietuvių tautosaka atskleidžia intensyvių žmogaus ir pasaulio ritmų darnos skambėjimą. Kalboje, dainose, giesmėse, pasakojimuose lietuviai pabrėžia darnų buvimą gyvenamajame pasaulyje, išryškina harmoningus regimos tikrovės ir neregimos sakralios visumos sąsambius. Galėtume sakyti, kad įbalsinta lietuvių archajinė tradicija ypatinga tuo, kad per gyvo balso atvirumą, skambesį atveria ir išryškina žmogaus buvimo pasaulyje dermę.

Literatūra

- Dundulienė, Pranė. Pagonybė Lietuvoje. Moteriškosios dievybės. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
- Eliade, Mircea. Methodological Remarks on the Study of Religious Symbolism. *The History of Religions: Essays in Methodology*, ed. by M. Eliade and J. M. Kitagawa. Chicago, 1962.
- Ethos, Geertz. World-View and the Analysis of Sacred Symbols. *Every Man Has His Way: Readings in Cultural Anthropology*, ed. by A. Dundes. Berkeley, 1968.
- Gaižutis, Algirdas. *Estetika. Tarp tobulumo ir mirties*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.
- Girdzijauskas, Juozas. *Lietuvių literatūros vagoje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
- Gosetti-Ferencei, Jennifer, Anna. Heidegger, Hölderlin, and the Subject of Poetic Language: Toward a New Poetics of Dasein. *Perspectives in continental philosophy*, No. 38, 2004.
- Grigas, Kazys. *Lietuvių patarlės. Lyginamasis tyrinėjimas*. Vilnius: Vaga. 1976.
- Grigas, Romualdas. *Senieji lietuviai: tapatybės bruožai ir jų likimas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009.
- Grigas, Romualdas. Lietuvos tūkstantmetis: raidos dramatismas. II. Negatyvūs kokybiniai virsmai ir jų istorio-
- sofinė interpretacija. *Istorija*, 2011, t. 82 (2).
- Grigas, Romualdas. Senųjų lietuvių prigimtinė tapatybė ir jos konflikto su krikščionybe drama (sociofobinis žvilgsnis iš dabarties) (1). *Istorija*, 2008, t. 69.
- Heidegger, Martin. *Meno kūrinio ištaka*. Vilnius: Aidai, 2003.
- Hussovianus, Nicolaus. *Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.
- Jucevičius, Liudvikas Adomas. *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.
- Lamberton, Robert. *Homer the Theologian: Neoplatonist Allegorical Reading and the Growth of the Epic Tradition*. Berkeley: University of California Press, 1986.
- Mažeikis, Gintautas. Algio Uždavinio hermeneutinis atgimimas. *Rytai-Vakarai. Komparatyvistinės studijos XII*, sud. A. Andrijauskas, 2014.
- Mickūnas, Algis. *Integrali sąmonė*. VU Rankraščių sk. F298-16, 1987 (nespausdintas rankraštis).
- Mickūnas, Algis. *Sąžinės istorija ir sudėtis*. VU Rankraščių skyrius. F289-700, 2004 (nespausdintas rankraštis).
- Mickūnas, Algis. *Sound of mythos* (pagal šį pranešimą, kuris buvo skaitytas 1993 m. Oklahomos universitete, Tarptautinės Gebserio draugijos surengtoje konferencijoje, dabar ruošiamas straipsnis).

- Paliulis, Stasys. *Lietuvių liaudies instrumentinė muzika. Pučiamieji instrumentai*. Sudarė ir paruošė Stasys Paliulis. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.
- Šliogeris, Arvydas. Norberto Vėliaus testamentas. *Norbertas Vėlius*. Vilnius: Mintis, 1999.
- Sauka, Donatas. *Lietuvių tautosaka*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
- Shaw, Gregory. *Theurgy and the Soul: The Neoplatonism of Iamblichus*. (Hermeneutics: Studies in the History of Religions). Pennsylvania State University Press, 1967.
- Slaviūnas, Zenonas. *Sutartinės*, t. 1, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.
- Trinkūnas, Jonas. Žemiškoji arba chtoniškoji lietuvių kultūra. *Šiaurės Atėnai*, 2007 m. balandžio 14 d., prieiga per internetą: http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20100823121033/http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=839&kas=spaudai&st_id=5073
- Trinkūnienė, Inija. Sakralumas etnokultūrinėje tradicijoje. *Filosofija. Sociologija*, 2011, t. 22, Nr. 4.
- Tumėnas, Vytautas. Lietuvių tradicinių rinktinių juostų ornamentas: tipologija ir semantika. *Lietuvos etnologija*, 2002, t. 9. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla.
- Uždavinys, Algis. Lietuvos kultūros kryžkelė. *Literatūra ir menas*, 1992 m. liepos 4 d.
- Uždavinys, Algis. Pasaulio šventumas. *Ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūra. Istoriniai ir teoriniai aspektai*. Vilnius: Kultūros ir meno institutas, 1992.
- Uždavinys, Algis. *Sufizmas islamo civilizacijoje*. Kaunas: Atvirosios visuomenės studijų asociacija, 2007.
- Uždavinys, Algis. Apie Rytų ir Vakarų tarpcivilizacines įtakas. *Rytai-Vakarai: Komparatyvistinės studijos XII*, sud. A. Andrijauskas. Vilnius: LKTI, 2012.
- Uždavinys, Algis. *Philosophy and Theurgy in Late Antiquity*. With John F. Finamore (Foreword). Angelico Press/Sophia Perennis, 2014.
- Vaitkevičius, Vyktas. Senųjų šventviečių tradicija prieš 100 metų. *Romuva. Baltų kultūros leidinys*, Nr. 4, 2006.
- Vaitkevičius, Vyktas. *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla, 1998.
- Vyčinas, Vincas. *Raštai*, t. 3. Vilnius: Mintis, 2009.
- Vyčinienė, Daiva. Sutartinių giedojimas ir tarsi paukščių giesmė: gamtos ir kultūros santykis. *Lietuvos muzikologija*, 2010, t. 11.
- Vyčinienė, Daiva. Lietuvių sutartinių ir dainų polifoninių dainų lygiagretės. *Lietuvos muzikologija*, 2012, t. 13.